

СВІТЛІЙ ПАМ'ЯТІ УЧНЯ УМАНСЬКОГО УЧИЛИЩА ЙОЗЕФА КОНРАДОВИЧА ПАЧОСЬКОГО (27.11.1864–14.02.1942 РР.)

Т. В. МАМЧУР

Уманський національний університет садівництва,
факультет плодоовочівництва, екології та захисту рослин, кафедра біології,
вул. Інститутська, 1, м. Умань, Черкаська обл., 20301, Україна
e-mail: mamchur-tv@ukr.net

У статті висвітлено життєвий та творчий шлях учня Уманського училища землеробства і садівництва (нині Уманський національний університет садівництва) Йозефа Конрадовича Пачоського (27.11.1864–14.02.1942 рр.). Відомий вчений-природодослідник, ботанік, зоолог, еколог, основоположник науки фітосоціології, професор Познанського університету імені Адама Міцкевича. Багатогранність, непересічність творчої особистості Йозефа Пачоського приваблює, захоплює та дивує всіх дослідників його наукової спадщини. Формуванню майбутнього науковця сприяв вплив родини, згодом викладачів під час навчання в Уманському училищі, потім наставників та однодумців по життю. У дитячі роки він отримав ґрунтовні знання з різних галузей знань. Родина Пачоських мала велику бібліотеку, його рідні захоплювалися музикою, мистецтвом. Волинь, де він народився і виріс надихала Йозефа на вивчення природознавства.

В юнацькі роки Йозеф Пачоський перебувавши в Умані досліджував природну флору околиць міста та інтродуценти, які вирощувалися в училищі, підтвердженням того є збережена іменна колекція гербарних зборів у фондах гербарію Уманського національного університету садівництва (УМ). Його наставниками та вчителями були: викладач ботаніки В. Я. Скробишевський, керівник метеостанції В. О. Поггенполь, головний садівничий парку «Софіївка» (нині Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України) Ю. Р. Ланцький. Відомо й навик практичної частини, яку опанував у Нікитському ботанічному саду Криму. Та саме в Умані відбулось його становлення як талановитого ботаніка. Переїзд до Києва на навчання та роботу в університет Святого Володимира (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка), згодом у Ботанічний сад до Санкт-Петербурга надихав його займатися наукою. Його наставник, ботанік І. Ф. Шмальгаузен залучав Пачоського до експедиційних досліджень флори Східної Буковини, Угорщини, Поділля, Волині та північної частини Бесарабії. Опрацьовані матеріали протоколів досліджень засідань Київського товариства природодослідників, які збережені в бібліотеці університету свідчать про його членство у товаристві та дослідницькі експедиції.

Також першочерговий науковий доробок «Нариси околиць міста Умані» був виданий автором у 1887 р. та підтвердженням збереженими гербарними зборами фондів (УМ, КВ). Іменна (меморіальна) колекція гербарію (УМ) є науковою спадщиною навчального закладу, яка була оцифрована та видана в монографії «Фонди гербарію...», (2023)», численних наукових праць.

Досліджений нами родовід Пачоських за «Метруки Wołyn», спогади племінника Мечислава Гарусевича, сина сестри Амелії, які висвітлено в книзі у 1975 р. видання та отриманій в букіністичній книгарні Польщі, доповнили дослідження багатьох науковців нашої країни. Завдяки опрацьованим матеріалам було написано монографію «Родинне коло та юність Йозефа Пачоського» у 2021 р. авторами Г. А. Чорною та Т. В. Мамчур.

У роковини 160-ти річчя від дня народження учня Йозефа Пачоського та 180-річного ювілею навчального закладу в 2024 р. було вшановано світлу пам'ять, яка приурочена традиційному проєкту в університеті «Імена великих і незнаних», які житимуть доти, скільки про них пам'ятатимуть.

Ключові слова: Й. К. Пачоський, учень училища, природодослідник, професор, гербарій.

Вступ. Уманське училище землеробства і садівництва (правонаступник Уманський національний університет садівництва) відзначив у 2024 р. 180-ти річний ювілей свого заснування. Головне училище садівництва стоїть біля витоків історії ще з 1844 р. його створення на базі

Ботанічного саду в м. Одеса. Відомий природодослідник, О. Д. Нордман очолив даний заклад та сприяв ботанічним дослідженням при підготовці відомих садівників того часу. У 1948 р. ним було запрошено викладати ботаніку І. С. Гербановського та проводити

дослідження інтродукційних насаджень рослин ботанічного саду (Аргатюк, Сапожников, 2020; Историчне..., 2019; Михайлова, 2024). Практичною базою була природна флора Бессарабії та флора Нікітського ботанічного саду в Криму на чолі зі засновником, фаховим ботаніком, ентомологом Х. Х. Стевенем, який створив сад з метою інтродукції декоративних, плодкових, лікарських, ефіроолійних, прядильних рослин отриманих із зарубіжних країн для їхнього вивчення та подальшого розповсюдження (Нікітський..., 2024).

Не менш цікавим є уманський період навчальної та наукової підготовки учнів училища, яке в 1859 р. після переїзду із Одеси до Умані було розташовано на базі парку «Софіївка» (Историчне..., 2019; Косенко та ін., 1996). Так, за керівництва директора училища, лісівника, ботаніка М. І. Анненкова (з 1863 р.) було розвинуто практичну базу для підготовки лісового відділення «Білогрудівська дача», «Греків ліс». Учні садівничого відділення практикувалися у парку «Софіївка», Нікітському ботанічному саду Криму. Навчальний заклад зазнав реорганізації та був переіменований на Уманське училище землеробства і садівництва (Историчне..., 2019). У 1878 році до нього вступає й 14-річний учень Йозеф Конрадович Пачоський, який з 11-ти років навчався у Рівненському реальному училищі. Про перебування його в Умані свідчать гербарні зразки із фондів гербарію (UM) згідно опрацьованих етикеток з відмітками (1880-1887 рр.). За архівними матеріалами музею університету відмічено, що училище юний Пачоський не закінчив і тривало воно чотири-п'ять років. Тому, ймовірно, Йозеф Конрадович завдяки своєму вчителю В. Я. Скробишевському залишився працювати робітником у оранжереях училища парку «Софіївка» (Мамчур та ін., 2017; Чорна, Мамчур, 2021).

Гербарні збори цього періоду вказують на інтерес не лише до природної флори Уманщини, а й до інтродуцентів субтропічного і тропічного походження закритого і відкритого ґрунту, і є документальним свідченням складу колекцій парку в кінці XIX ст.

Матеріали та методи. Метою даної публікації було висвітлити життєвий та творчий шлях Йозефа Пачоського в роки навчання в Умані. Матеріали було опрацьовано за основі наукових історичних, сучасних праць, архівних даних, рукописних і друкованих етикеток видового складу іменної (меморіальної) колекції гербарію (UM) з відміткою авторського підпису, друку польською мовою «Józef Paczoski». Отримані результати оприлюднено авторами

Г. А. Чорною, Т. В. Мамчур у двох монографіях (Родинне коло..., 2021), (Фонди гербарію..., 2023). Таксономічну приналежність опрацьовано за базою даних Plants of the World Online (POWO) <https://powo.science.kew.org/>, оскільки набули синонімічних назв.

За книгою М. Гарусевича було відтворено інформацію про родину Пачоських, їх інтереси, звичаї, життя (Harusewicz, 1975).

Результати та їх обговорення. Народився Йозеф Конрадович Пачоський 27 листопада 1864 року у селі Білогородка Заславського повіту Волинської області (нині Рівненська обл.) у шляхетній родині. Його батько був юристом та управляючим маєтку Сангушків, а мати Людвіга виховувала дітей. Мав двох менших братів Густава (1867 р.н.), Романа (1870) та трьох сестер Анну (1865), Амелію (1871), Наталію (1875) (Чорна, Мамчур, 2021; Metryki, 2024).

За поданням матері листа-прохання до керівника навчального закладу він вступив до Рівненського реального училища (1876-1879). Йозеф не закінчив попереднє училище та вступив до Уманського училища землеробства і садівництва (1879), де навчався до 1887 р. про що свідчать опрацьовані етикетки гербарних зразків (г.з.). Відмічено збори в околицях міста Умані та теплично-оранжерейному комплексі (Horto botanico Umaniense, Ex calolaris Umaniense) у 1881-1886 рр. (Архівні, 2024; Косенко та ін., 1996); по одному г.з., які було зібрано 1881 р. в Одесі, 1883 р. на Волині, 1886 р. у Миколаєві та 1887 р. у Нікітському ботанічному саду Криму; відмічено й без дати (Ex horto botano Petropolitano). Це свідчить, що його інтерес був не тільки до природної флори, а й до інтродуцентів, які зростали в умовах закритого та відкритого ґрунту. Колекція г.з. налічує 410 одиниць (Фонди..., 2023; Чорна, 1998; Чорна, Мамчур, 2021).

Гербарна колекція Й. К. Пачоського нині використовується науковцями для дослідження фіторізноманіття та порівняння з історичним аспектом і сучасністю. Гербарні фонди стали засобом фіксування досліджень у природному середовищі та вирощених в умовах ex situ, якими виступають створені дендропарки, ботанічні сади та розсадники. Тому, гербарій (UM) як і інші гербарні установи України стали важливими

осередками в галузі інтродукції та акліматизації рослин, які у своїх фондах зберігають таксони гербарних аркушів (Шиндер, 2020).

У роки перебування Йозефа Пачоського в Умані його становленню як талановитого ботаніка сприяли експедиційні мандрівки дослідження природної флори околиць міста та інтродуценти, які вирощувалися в училищі в умовах закритого і відкритого ґрунту. Його творчий злет було здійснено за підтримки викладача ботаніки Владислава Яковича Скробишевського, керівника метеостанції Вільгельма Олександровича Поггенполя, головного садівничого парку «Софіївка» Юліуса Робертовича Ланцького та проходження практики на базі Нікітського ботанічного саду в Криму (Мамчур та ін., 2017; Чорна, Мамчур, 2021).

Наступним етапом навчання і роботи Йозефа Пачоського був переїзд до Києва в університет Святого Володимира (1887-1894) під керівництвом наставника І. Ф. Шмальгаузена. У 1887 р. його обирають членом Київського товариства природодослідників. У цьому ж році він оприлюднив свою першу наукову працю «Нариси околиць міста Умані», де зазначив про передачу частини г.з. до гербарного фонду Києва (KW). Оpubлікована у 23 роки праця започаткувала довгий ланцюг наукових трактатів, статей, підручників, рецензій. У 1888 р. він працював помічником садівника Ботанічного саду університету. Разом із членами товариства він здійснював виїзні експедиційні ботанічні і зоологічні дослідження в околицях Володимира-Волинського (1887), Херсонської губернії (1888), у пониззя Дунаю та Дону (1889), Астраханської губернії (1890), в околицях Переяслава Полтавської губернії, Таврійської губернії (1891), у Мінську, Могилівської і Чернігівської губерній (1892-1893), Гродненської губернії (1894) (Фонди..., 2023; Чорна, Мамчур, 2021). Гербарні збори зберігаються у іменній колекції І. Ф. Шмальгаузена в Інституті ботаніки ім. М. Г. Холодного (KW) (Гербарій..., 2011). Професор Київського університету М. В. Бобрецький заклав засади формування наукових інтересів Й. К. Пачоського у галузі зоології.

У спогадах племінника М. Гарусевича помічено нетривалий час роботи (1894-1895) на посаді хранителя Ботанічного саду в Санкт-Петербурзі, оскільки не зміг перенести життя в межах великого міста, хоча б навіть і в ботанічному саду, не підходило йому, не задовольняло його (Harusewicz, 1975).

У 1895 р. він переїхав до м. Дубляни що біля Львова (нині Львівський національний університет природокористування) на посаду асистента кафедри ботаніки сільськогосподарської школи. Він читав лекції із садівництва, ботаніки. Це був і є один із найдавніших та найпрестижніших в Україні вищих навчальних закладів аграрної освіти (Чорна, Мамчур, 2021; Шклярук, 2024).

Восени 1897 р. Й. К. Пачоського було запрошено на посаду губерньського ентомолога до Херсонського губерньського земства. Тут він зустрівся зі своїм молодшим братом Густавом, який після закінчення Київського університету обіймав посаду в управлінні земства. Зазначимо, що завданням Й. К. Пачоського було спрямоване дослідження природи Херсонської губернії, розробка практичних заходів із боротьби шкідників сільського господарства. Перед ним постало завдання організувати в установі ентомологічний кабінет (1898), який згодом перетворився у Херсонський природничо-науковий музей, а очолив з 1906 р. Й. К. Пачоський розкрився як дослідник і природоохоронець південного регіону. Музей за його керівництва збагатився власними гербарними та зоологічними колекціями. Гербарій херсонської флори налічував близько 20 000 гербарних аркушів, карпологічна колекція близько 400 видів, переважно бур'янів (Безлуцька, 2014; Метогія..., 2021).

У херсонський період діяльності Й. К. Пачоський комплексно вивчав Херсонський регіон, долини Дніпра, Інгульця, Бугу і Дністра. Ним було проведено геоботанічні дослідження унікального резервату херсонських степів Асканія-Нова, здійснював ботаніко-географічні описи лісу. Свої дослідження він висвітлював у фундаментальній праці – монографії «Херсонська флора» I і II томів та «Опис рослинності Херсонської губернії». Але II том побачив світ майже через 100 років після написання – данина пам'яті вченому від вдячних наукових спадкоємців. Понад 20 років невтомної праці перебуваючи на посаді завідувача музею Й. К. Пачоський зумів сформувати цінні колекції флори і фауни Півдня України: унікальний гербарій херсонської і таврійської флори (1917-1923 рр.), комах, риб, ссавців і рептилій. Разом з препаратором Т. І. Баресем він створив рідкісну колекцію птахів Херсонщини, яка і нині є еталоном майстерності (Безлуцька, 2014; Пачоський..., 2024).

Музей природи виконує не тільки культурно-просвітницькі функції. Флористичні, ентомологічні та орнітологічні колекції, зібрані

засновником музею, є науковою базою для вчених не лише України, а й інших країн. Музезнавці усі ці роки оберігають атмосферу унікального кабінету, де була написана монографія І тому, з посвятою вчителям, про яких впродовж життя пам'ятав автор; збережено книги бібліотеки Пачоського, які рясніють його помітками; у добротних дубових і ясеневих шафах розміщені експонати талановитої таксидермічної праці вченого-натураліста (Дерюжина, 2014; Шклярчук, 2024).

У 1915-1916 рр. Й. К. Пачоський завідував сільськогосподарською дослідною станцією, а у період 1918-1922 рр. був запрошеним до Херсонського політехнічного інституту та Херсонського державного педагогічного інституту (1919), де читав перші лекції з фітосоціології, продовжував свої дослідження. Відмічено це й племінником вченого М. Гарусевичем у спогадах своєї книги «... найвищим науковим досягненням Йозефа Пачоського треба вважати закладання підвалин нової наукової дисципліни – фітосоціологія рослин» (Harusewicz, 1975). Йозеф Пачоський першим відкрив надзвичайно важливий закон природи, що стосувався співжиття та співзалежності окремих видів рослин. Він зазначив, що це відкриття зробив він ще в молодості, а пізніше старанно та працюючому, впродовж кількох десятків років наукової праці розширював свої спостереження, дотичні до нової галузі науки. Це знайшло багате відображення в його наукових публікаціях, а з часом і науковій полеміці (Чорна, Мамчур, 2021).

Нинішні науковці Херсонського державного педагогічного університету професори М. Ф. Бойко, І. І. Мойсієнко, О. О. Ходосовцев зазвичай традиційно вшановують пам'ять видатного вченого, організують наукові конференції, удостоюють студентів навчального закладу іменною стипендією на честь Й. К. Пачоського (Бойко, 2014). До таких конференцій постійно долучалися і науковці з Польщі та відвідували Україну. Учасники подорожували місцями Херсонщини: відвідували Музей природи, Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф. Е. Фальц-Фейна, Національний природний парк «Олешківські піски». Відмічено і прибуття до Херсону учня Йозефа Пачоського Кароля Лятовського (Latowski, 2009). Нині через події, які відбуваються в Україні науковці та працівники музею спакували та вивезли з Херсону у безпечне місце наукове надбання вченого.

Відмітимо, як херсонці зазначають його особливу любов до Асканії-Нової. Під час

наукових досліджень і перебування у заповіднику Йозеф Конрадович користувався прихильністю Ф. Е. Фальц-Фейна. Саме за його порадою в 1898 р. господар виділив кілька ділянок цілинного степу, які послугували основою для створення заповідника. У червні-жовтні 1917 р. Й. К. Пачоський перебував «комісаром Тимчасового уряду з охорони парку, і вимираючих видів рідкісних тварин маєтку Асканія-Нова». У 1922-1923 рр. Й. К. Пачоський був завідувачем відділу ботаніки заповідника «Чаплі». У липні 1922 р. він із своїм сином Конрадом і молодим ботаніком С. А. Дзевановським здійснили експедицію з Асканії-Нової до Криму для вивчення кримських степів і рослинності заповідника біля села Соколине (Безлуцька, 2010; Пачоський..., 2024).

Відмітимо, велику роботу Й. К. Пачоського, який проводив як орнітолог, досліджував харчування степових птахів, відмічав їх позитивне значення для сільського господарства. У дослідженнях вчений зазначив факт неухильного зменшення чисельності багатьох видів птахів, закликав не руйнувати їх природних місць проживання. Науковець був причетний до розробок мисливського законодавства та регламентації введення пересувних строків мисливського сезону. Так, його ініціатива, у 1925 р. сприяла в Україні забороні весняного і літнього полювання (Цимбалюк, 2024; Шклярчук, 2024).

Відмітимо, що на передодні революції 1917 р. природничий відділ Одеського університету запрошував Й. К. Пачоського до викладацької діяльності на посаду професора навчального закладу, однак на заваді стали політичні події. Науковці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова шанують працю вченого, і до 145-річчя від дня народження Й. К. Пачоського ботаніками університету було опрацьовано іменну колекцію гербарію, що нараховує 6118 г.а. та видано монографію у серії (Скарби..., 2013). Подальше опрацювання історичних гербаріїв дозволило обнародувати дані про додаткові 772 г.а. у наступному виданні (Скарби..., 2016). Видання колег спонукали й нашу установу оприлюднити гербарні збори фондів гербарію (UM), зокрема Й. К. Пачоського вшановуючи його пам'ять (Фонди..., 2023).

У 1923 р. Й. К. Пачоський повернувся до Польщі, в Познанський університет (нині Університет імені Адама Міцкевича у Познані), на посаду професора кафедри систематики і соціології рослин математично-природничого відділу. Він також обіймав посаду керівника Національного парку в Біловезькій Пущі

(нині Біловезький Народний Парк), яку до 1928 р. поєднував із завідування кафедри в університеті (з 1925 р.), продовжував наукову діяльність (Цимбалюк, 2024; Latowski, 2009; Profesor..., 2024).

У 1932 р. його було обрано член-кореспондентом Польської академії наук. У 1938 р. вийшов на пенсію, проживав у Серославі та займався експериментальним садівництвом, продовжував дослідження флори Польщі, Боснії, Болгарії. Гербарна колекція є цінним зібранням кафедри таксономії рослин Познанського університету імені Адама Міцкевича (POZ). Вагомі наукові праці вченого: підручник «Основи фітосоціології, 1921», монографія «*Lasu Białowieża*, 1930», «Вступ до філогенезу, 1929», «Основні питання географії рослин, 1933». Він був член редакційної колегії журналу лісівників «*Sylwan*». Ввів у географію рослин теорію «пантопізму», що пояснює появу нових видів, визначав походження ареалу. Збирав і упорядковував багаті колекції флори і фауни. Був почесним членом Польського ботанічного та лісівничого товариства (з 1925 р.) і членом-кореспондентом Польської академії наук (з 1932 р.). У 1937 р. Школа природничих наук присвоїла йому звання почесного доктора (Memoria..., 2021).

Перестало битися серце Юзефа Пачоського 14 лютого 1942 р. Поховали вченого на сільському кладовищі в Лусово в околиці Серослава, де він проживав до останніх днів. Згодом у 1959-му р. за ініціативи його учня К. Лятовського та зусиллям Познанського відділення Польського ботанічного товариства було здійснено перепоховання на меморіальному цвинтарі видатних громадян Польщі в Познані (Цимбалюк, 2024; Мамчур, Чорна, 2021; Memoria..., 2021).

Таким, як і на фото з книги племінника М. Гарусевича (рис. 1.), у світлій пам'яті нащадків залишився Юзеф Конрадович Пачоський.

Висновки. Йозеф Конрадович Пачоський – ботанік, лісник, фітосоціолог, музейник, професор, який добре знав серед європейської спільноти науковців, ще юнаком ґрунтовно дослідив рослини Волині, Умані та інших куточків України. Його праці не втратили наукової цінності серед українських та зарубіжних ботаніків. Вагомим спадком Юзефа Пачоського слугує численний гербарій флори України, які свого часу він залишав у фондах під час перебування на навчанні, працюючи в установах. Слід зазначити, що гербарні збори Й. К. Пачоського зберігаються у гербарних

установах України – Києва (KW, KWHU), Львова (LW, LWS), Миколаєва (МКМ), Одеси (MSUD), Сімферополя (SIMF) (Гербарії..., 2011), Умані (UM), а також зарубіжжі – Ленінграду (LE) (Чорна, Мамчур, 2021), Познані (POZ) (Memoria..., 2021).

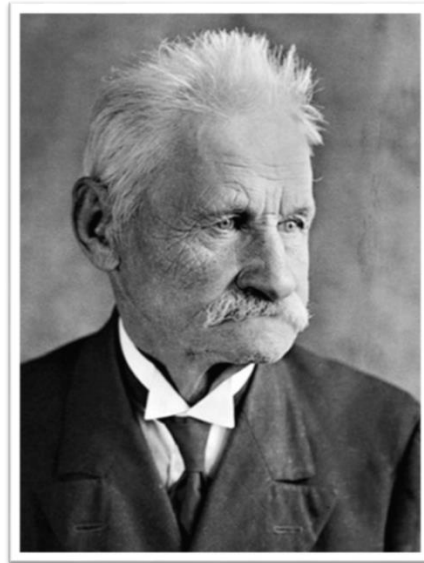

Рис. 1. Й. К. Пачоський (бл. 1940 р.)
(фото запозичене із книги його племінника, 1975 р.)
Fig. 1. J. K. Pachosky (circa 1940)
(photo borrowed from a book by his nephew, 1975).

Він став фундатором фітосоціології – науки про рослинні співтовариства, яка увічнена в історію ботаніки. На його честь вченими названо 13 видів рослин – *Allium flavum* L. (*A. paczoskianum* Tuzson), *Carex* × *paczoskii* Zapal., *Centaurea paczoskii* Kotov ex Klokov, *Chamaecytisus paczoskii* (Krecz.) Klásk. (*Cytisus paczoskii* Krecz.), *Corydalis paczoskii* N.Busch, *Hieracium paczoskianum* Sennikov, *Jurinea longifolia* DC. (*J. paczoskiana* Pjin), *Lamium amplexicaule* L. (*L. paczoskianum* Vorosch.), *Onobrychis gracilis* Besser (*O. paczoskiana* Krytzka), *Papaver albiflorum* (Elkan) Pacz. (*P. paczoskii* Mikheev), *Tanacetum paczoskii* (Zefir.) Tzvelev, *Veronica spicata* L. (*V. paczoskiana* Klokov) (Memoria..., 2021). Серед них *Centaurea paczoskii*, *Chamaecytisus paczoskii* занесені до Червоної книги України (Цимбалюк, 2024).

Відмітимо, що встановлено іменні таблички, меморіальні дошки на вшанування пам'яті вченого у Познані, Біловезі, Україні. У Познанському університеті на його честь названо залу засідань і аудиторію на біологічному факультеті, а в Україні вулиці у Херсоні, Кривому Розі.

Упродовж 1887-1942 рр. він опублікував близько трьохсот наукових праць. Кілька ж його наукових праць було видано посмертно в 1945-1952 рр. за рукописами, що залишилися в Biological systems. Vol.16. Is.3. 2024

будинку вченого. Результати його наукової діяльності високо оцінені провідними

Список літератури:

1. Аргатюк С. С., Сапожников І. В. (2020). Одеський натураліст Христофор Гербановський та чигирі околиць Одеси. Південно-західна Одесика. *Історико-краєзнавчий науковий альманах*. Випуск. 28. Одеса : Друкарський дім. С. 221–239.
2. Архівні матеріали музею університету (2024). Кафедра ботаніки. І2-44-458: Оранжерея Уманського національного університету садівництва. НВФ-839 (дата звернення 24 листопада 2024)
3. Безлуцька О. П. (2014). Діяльність Й. К. Пачоського в контексті розвитку біологічної науки (остання чверть XIX – перша половина XX ст.). Херсон : Айлант. 196 с.
4. Безлуцька О. П. (2010). Історико-науковий аналіз внеску Й. К. Пачоського в становлення та розвиток заповідника «Асканія-Нова». *Питання історії науки та техніки*. 4. С. 41–46.
5. Бойко М. Ф. (2014). Sic itur ad astra (до 150-річного ювілею Йосипа Конрадовича Пачоського – всесвітньовідомого херсонського вченого-природознавця). *VI Ботанічні читання пам'яті Й. К. Пачоського* : матеріали збірки тез доповідей міжнародної наукової конференції (Херсон, 19.05.2014–22.05.2014). Херсон : Айлант. С. 7–8.
6. Гербарії України (2011). Index Herbariorum Ustapicium [Редактор-укладач к. б. н. Н. М. Шиян]. Київ. 2011. 442 с.: іл. DOI:10.13140/RG.2.1.4742.6969
7. Дерюжина А. В. (2014). Вивчення наукової спадщини Й. К. Пачоського та вшанування його пам'яті у Музеї природи Херсона. *VI Ботанічні читання пам'яті Й. К. Пачоського*: матеріали збірки тез доповідей Міжнародної наукової конференції (Херсон, 19.05.2014 – 22.05.2014). Херсон : Айлант. С. 8–14.
8. Історичне презентаційне видання «Уманський національний університет садівництва» (2019) [за редакцією О. О. Непочатенко]. Київ : Логос. 280 с.
9. Косенко І. С., Храбан Г. Ю., Мігін В. В., Гарбуз В. Ф. (1996). Дендрологічний парк «Софіївка». Київ : Наукова думка. 187 с.
10. Мамчур Т. В., Карпенко В. П., Парубок М. І., Свистун О. В. (2017). Вчені-ботаніки Уманського національного університету садівництва та їх наукові дослідження (1844-2016) : монографія (присвячується 95-річчю створення кафедри ботаніки) [за ред. В. П. Карпенка]. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві». 280 с., іл.
11. Михайлова Н. В. (2024). Христофор Ісидорович Гербановський : історія втрачених сторінок минулого. URL: <https://library.udau.edu.ua/fondi-ta-kolekcii/virtualni-vistavki/hristofor-isidorovich-gerbanovskij-istoriya-vtrachenih-storinok-minulogo.html> (дата звернення 24 листопада 2024)
12. Нікітський ботанічний сад НААНУ (2024). URL: <https://esu.com.ua/article-74232> (дата звернення 24 листопада 2024 року)
13. Пачоський Йосип Конрадович. Херсонська обласна бібліотека для юнацтва ім. Б. А. Лавреньова (2024). URL: https://unalib.ks.ua/index.php?ip_page=region_known_people_nature_pachoskiy_uk (дата звернення 24 листопада 2024 року)
14. Скарби гербарію ОНУ (MSUD) (2013). Гербарна колекція Й. К. Пачоського. Укладачі: С. Г. Коваленко, О. Ю. Бондаренко, Т. В. Васильєва. Одеса : Освіта України. 331 с.
15. Скарби гербарію ОНУ (MSUD) (2016). Гербарна колекція Й. К. Пачоського. Частина II. Укладачі: С. Г. Коваленко, О. Ю. Бондаренко, Т. В. Васильєва, В. В. Немерцалов. Одеса : Освіта України. 80 с.
16. Фонди наукового гербарію Уманського національного університету садівництва (УМ) (2023). Гербарна колекція Йозефа Пачоського: монографія / автори-упорядники Т. В. Мамчур, Г. А. Чорна; за редоукцією д-ра с.-г. наук В. П. Карпенка. Умань: Видавець «Сочінський М. М.». 496 с.
17. Цимбалюк Є. Нев'янучий гербарій Йозефа Пачоського (2024). *Голос України*. 26 травня 2016. URL: <http://www.golos.com.ua/article/269347> (дата звернення 24 листопада 2024)
18. Чорна Г. А. (1998). Флористичні дослідження Й. К. Пачоського на Уманщині. Матеріали наукових читань, присвячених 100-річчю відкриття подвійного запліднення у покритонасінних рослин професором Університету Святого Володимира С. Г. Навашиним. Київ : Фітосоціоцентр. С. 229–232.
19. Чорна Г. А. Мамчур Т. В. (2021). Родинне коло та юність Йозефа Пачоського : монографія. Умань : Видавець «Сочінський М. М.». 206 с.
20. Шиндер О. І. (2020). Гербарій Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка (КВНА) і сучасні флористичні дослідження в Україні. *Фундаментальні та прикладні аспекти інтродукції рослин в умовах глобальних змін навколишнього середовища* : матеріали Міжнародної наукової конференції присвяченої 85-річчю від дня заснування Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України. Київ : Видавництво «Ліра-К». С. 401–404.
21. Шклярчук Н. (2024). Відомі незнайомці : вчений і засновник херсонського музею природи Йосип Пачоський. 30.10.2021. URL: <https://suspline.media/kherson/176374-vidomi-neznajomci-vcenij-i-zasnovnik-hersonskogo-muzeu-prirodi-josip-pacoskij/> (дата звернення 24 листопада 2024)
22. Harusewicz Mieczysław (1975). Za carskich czasów i po wyzwoleniu. Jan Harusewicz. Wspomnienia – Dokumenty. Veritas Foundation Publication Centre. 467 s.

23. Latowski Karol (2009). 145 Rocznicza urodzin Prof. Józefa Paczoskiego (1864–1942). *Wiadomości Botaniczne*. T. 53, 3–4. S. 116–126.
24. Memoria Universitatis (2021). Upamiętnienia uczonych poznańskiego Uniwersytetu w latach 1919–2019. Magdalena Król, Współpraca Danuta Zydorek. Recenzent: dr hab. Paweł Stróżyk, prof. UAM. This edition. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań. P. 458–464.
25. Metryki Wołyń (2024). XIX-wieczne metryki z Wołynia. Danuta Wojtowicz. URL: <https://wolyn-metryki.pl/joomla/index.php> (accessed 24 November 2024)
26. Plants of the World Online. (POWO). (2024). URL: <https://powo.science.kew.org/> (accessed 24 November 2024)
27. Profesor Józef Paczoski i 90-lecie walki o niepodległość Puszczy Białowieskiej. Nauka dla przyrody. Posted w dniu 12 grudnia 2018. URL: <https://naukadlaprzyrody.pl/2018/12/12/profesor-jozef-paczoski-i-90-lecie-walki-o-niepodleglosc-puszczy-bialowieskiej/> (accessed 24 November 2024)
8. Historical presentation edition "Uman National University of Horticulture" (2019) [edited by O. O. Nepochatenko]. Kyiv : Logos. 280 p. (in Ukrainian)
9. Kosenko I. S., Khraban G. Y., Mitin V. V., Garbuz V. F. (1996). Dendrological park "Sofiyivka". Kyiv: Naukova Dumka. 187 p. (in Ukrainian)
10. Mamchur T. V., Karpenko V. P., Parubok M. I., Svystun O. V. (2017). Botanists of the Uman National University of Horticulture and their scientific research (1844-2016): a monograph (dedicated to the 95th anniversary of the Department of Botany) [edited by V.P. Karpenko]. Uman : Publishing and Printing Center "Vizavi". 280 p., ill. (in Ukrainian)
11. Mikhailova N. V. (2024). Khristopher Isidorovich Herbanovsky: the history of lost pages of the past. URL : <https://library.udau.edu.ua/fondi-ta-kolekcii/virtualni-vistavki/hristofor-isidorovich-gerbanovskij-istoriya-vtrachenih-storinok-minulogo.html> (accessed 24 November 2024) (in Ukrainian)
12. Nikitsky Botanical Garden of the National Academy of Sciences of Ukraine (2024). URL : <https://esu.com.ua/article-74232> (accessed 24 November 2024) (in Ukrainian)

References:

1. Argatiuk S. S., Sapozhnikov I. V. (2020). Odessa naturalist Khristofor Gerbanovsky and the chigyrri of the Odessa vicinity. Southwestern Odessa. *Historical and local history scientific almanac*. Vol. 28. Odesa : Printing House, 221–239. (in Ukrainian)
2. Archival materials of the university museum (2024). Department of Botany. I2-44-458: Greenhouse of the Uman National University of Horticulture. NVF-839 (accessed 24 November 2024) (in Ukrainian)
3. Bezlutska O. P. (2014). Activities of J. K. Pachoski in the context of the development of biological science (last quarter of the 19th - first half of the 20th century). Kherson : Ailant. 196 p. (in Ukrainian)
4. Bezlutska O. P. (2010). Historical and scientific analysis of the contribution of J. K. Pachoski to the formation and development of the Askania-Nova Reserve. *Questions of the history of science and technology*. 4, 41–46. (in Ukrainian)
5. Boyko M. F. (2014). Sic itur ad astra (on the occasion of the 150th anniversary of Jozef Konrad Pachoski, a world-famous Kherson naturalist). *VI Botanical readings in memory of J. K. Pachoski* : materials of the collection of abstracts of the international scientific conference (Kherson, 19.05.2014–22.05.2014). Kherson : Ailant, 7–8. (in Ukrainian)
6. Herbaria of Ukraine (2011). Index Herbariorum Ucrainicum [Editor-compiler: N.M. Shiyan, PhD]. Kyiv. 442 p.: ill. DOI:10.13140/RG.2.1.4742.6969 (in Ukrainian)
7. Deryuzhyna A. V. (2014). Study of the scientific heritage of J. K. Pachoski and honoring his memory in the Kherson Museum of Nature. *VI Botanical readings in memory of J. K. Pachoski* : materials of the collection of abstracts of the International Scientific Conference (Kherson, 19.05.2014–22.05.2014). Kherson: Ailant, 8–14. (in Ukrainian)
13. Jozef Konrad Pachoski. Kherson Regional Library for Youth named after B. A. Lavrenov (2024). URL : https://unalib.ks.ua/index.php?jp_page=region_known_people_nature_pachoskiy_yk (accessed 24 November 2024) (in Ukrainian)
14. Treasures of the herbarium of the ONU (MSUD) (2013). Herbarium collection of J. K. Pachoski. Compiled by : S. G. Kovalenko, O. Yu. Bondarenko, T. V. Vasylieva. Odesa : Education of Ukraine. 331 p. (in Ukrainian)
15. Treasures of the herbarium of the ONU (MSUD) (2016). Herbarium collection of J. K. Pachoski. Part II. Compiled by : S. G. Kovalenko, O. Yu. Bondarenko, T. V. Vasylieva, V. V. Nemertsalov. Odesa : Education of Ukraine. 80 p. (in Ukrainian)
16. The funds of the scientific herbarium of the Uman National University of Horticulture (UM) (2023). Herbarium collection of Jozef Paczoski : a monograph / authors-editors T. V. Mamchur, H. A. Chorna; edited by Dr. V. P. Karpenko. Uman: Publisher "Sochinsky M. M.". 496 p. (in Ukrainian)
17. Tsybaliuk E. (2024). The Unfading Herbarium of Jozef Paczoski. *Voice of Ukraine*. May 26, 2016. URL : <http://www.golos.com.ua/article/269347> (accessed 24 November 2024) (in Ukrainian)
18. Chorna H. A. (1998). Floristic researches of J. K. Paczoski in Uman region. Materials of scientific readings devoted to the 100th anniversary of the discovery of double fertilization in gymnosperms by Professor of the University of St. Volodymyr S. G. Navashyn. Kyiv : Phytosociocenter, 229–232 (in Ukrainian)
19. Chorna H. A. Mamchur T. V. (2021). Family circle and youth of Jozef Pachoski: a monograph. Uman : Publisher "Sochinsky M. M.". 206 p. (in Ukrainian)

20. Shynder O. I. (2020). Herbarium of the M. M. Hryshko National Botanical Garden (KWHA) and modern floristic research in Ukraine. *Fundamental and applied aspects of plant introduction in the context of global environmental change* : proceedings of the International Scientific Conference dedicated to the 85th anniversary of the founding of the M. M. Hryshko National Botanical Garden of the NAS of Ukraine. Kyiv : "Lira-K" Publishing House, 401–404. (in Ukrainian)
21. Shklyaruk N. (2024). Famous strangers: scientist and founder of the Kherson Museum of Nature Josyp Pachoski. 30.10.2021. URL : <https://susplne.media/kherson/176374-vidomi-neznajomci-vcenij-i-zasnovnik-hersonskogo-muzeu-prirodi-josip-pacoskij/> (accessed 24 November 2024) (in Ukrainian)
22. Harusewicz Mieczysław (1975). Za carskich czasów i po wyzwoleniu. Jan Harusewicz. Wspomnienia – Dokumenty [During tsarist times after liberation. Jan Harusewicz. Memories – Documents]. Veritas Foundation Publication Centre. 467 s. (in Polish)
23. Latowski Karol (2009). 145 Rocznica urodzin Prof. Józefa Paczoskiego (1864-1942) [145th Anniversary of the birth of Prof. Jozef Paczoski (1864-1942)]. *Wiadomości Botaniczne*. T. 53, 3-4. s. 116–126. (in Polish)
24. Memoria Universitatis (2021). Upamiętnienia uczonych poznańskiego Uniwersytetu w latach 1919-2019 [Memoria Universitatis. Commemorations of scholars of Poznan University from 1919 to 2019]. Magdalena Król, Współpraca Danuta Zydorek. Recenzent: dr hab. Paweł Stróżyk, prof. UAM. This edition. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań. s. 458–464. (in Polish)
25. Metryki Wołyń (2024). XIX-wieczne metryki z Wołynia [Metrics Volyn. 19th century metrics from Volyn]. Danuta Wojtowicz. URL : <https://wolyn-metryki.pl/joomla/index.php> (accessed 24 November 2024) (in Polish)
26. Plants of the World Online (2024). (POWO). (2024). URL : <https://powo.science.kew.org/> (accessed 24 November 2024)
27. Profesor Józef Paczoski i 90-lecie walki o niepodległość Puszczy Białowieskiej (2024) [Professor Jozef Paczoski and the 90th anniversary of the struggle for the independence of the Bialowieza Forest]. Nauka dla przyrody. Posted w dniu 12 grudnia 2018. URL : <https://naukadlaprzyrody.pl/2018/12/12/profesor-jozef-paczoski-i-90-lecie-walki-o-niepodleglosc-puszczy-bialowieskiej/> (accessed 24 November 2024) (in Polish)

**IN LOVING MEMORY OF A STUDENT OF THE UMAN SCHOOL
JOZEF KONRAD PACHOSKI
(27.11.1864-14.02.1942)**

T. V. Mamchur

*Uman National University of Horticulture,
Faculty of Horticulture, Ecology and Plant Protection, Department of Biology,
1, Instytutska str., Uman, Cherkasy region, 20301, Ukraine
e-mail: mamchur-tv@ukr.net*

The article highlights the life and creative path of a student of the Uman School of Agriculture and Horticulture (now the Uman National University of Horticulture) Jozef Konrad Pachoski (27.11.1864–14.02.1942). A famous naturalist, botanist, zoologist, ecologist, founder of the science of phytosociology, professor at the Adam Mickiewicz University of Poznań. The versatility and uniqueness of Jozef Pachoski creative personality attracts, fascinates and surprises all researchers of his scientific heritage. The formation of the future scientist was facilitated by the influence of his family, later teachers during his studies at the Uman School, then mentors and like-minded people in life. In his childhood, he received thorough knowledge in various fields of knowledge. The Pachoski family had a large library, his relatives were fond of music and art. Volyn, where he was born and raised, inspired Joseph to study natural science.

In his youth, Jozef Paczoski, while in Uman, studied the natural flora of the city surroundings and introduced plants that were grown at the school, as evidenced by the preserved personal collection of herbarium collections in the herbarium funds of the Uman National University of Horticulture (UM). His mentors and teachers were: botany teacher V. Ya. Skrobyshevsky, head of the weather station V. O. Poggenpol, chief gardener of the Sofiivka Park (now the Sofiivka National Dendrological Park of the National Academy of Sciences of Ukraine) Y. R. Lantsky. The skills of the practical part, which he mastered in the Nikitsky Botanical Garden of Crimea, are also known. It was in Uman that he became a talented botanist. Moving to Kyiv to study and work at St. Volodymyr's University (now Taras Shevchenko Kyiv National University), later to the Botanical Garden in St. Petersburg inspired him to engage in science. His mentor, botanist I. F. Schmalhausen, involved Pachoski in expeditionary research of the flora of Eastern Bukovina,

Hungary, Podillia, Volhynia and the northern part of Bessarabia. The processed materials of the research protocols of the meetings of the Kyiv Society of Naturalists, which are preserved in the university library, testify to his membership in the society and research expeditions.

Also, the primary scientific work "Essays of the Surroundings of the City of Uman" was published by the author in 1887 and confirmed by the preserved herbarium collections of the funds (UM, KW). The personal (memorial) collection of the herbarium (UM) is the scientific heritage of the educational institution, which was digitized and published in the monograph "Herbarium Funds..., (2023)", numerous scientific works.

The Pachoski family tree studied by us for "Metryki Wołyń", the memoirs of the nephew Mieczysław Garusewicz, the son of sister Amelia, which were covered in the book published in 1975 and obtained in a second-hand bookstore in Poland, supplemented the research of many scientists of our country. Thanks to the processed materials, the monograph "Family circle and youth of Jozef Paczoski" was written in 2021 by the authors H. A. Chorna and T. V. Mamchur.

On the 160th anniversary of the birth of the student Jozef Paczoski and the 180th anniversary of the educational institution in 2024. The bright memory was honored, which is dedicated to the traditional project at the university "Names of the Great and Unknown", who will live as long as they are remembered.

Keywords: J. K. Pachoski, school student, naturalist, professor, herbarium.

Отримано редколегією 15.11.2024 р.

ORCID ID

Тетяна Мамчур: <https://orcid.org/0000-0001-9320-814X>